

Ведмежий слід на шовковому шляху

Як тактичний збіг інтересів Росії та Китаю в Центральній Азії може змінитися напруженим суперництвом

Останніми роками Росія та Китай активно прагнули посилити свій вплив у Центральній Азії, ретельно вибудовуючи альянси та економічні партнерства. Нині, у міру посилення залученості обох держав, потенціал явного суперництва за статус-кво між ними стає дедалі очевиднішим. Безпека і контроль над архітектурами регіональної стабільності стають ключовими індикаторами впливу, що визначають нові точки як зближення, так і непорозуміння між Москвою і Пекіном.

Традиційно основним «експортом» Росії в країни Центральної Азії з моменту незалежності держав регіону була допомога у сфері безпеки, а також військова присутність у стратегічних точках регіону.

У разі заморожування війни в Україні стратегічна увага Москви дедалі більше зміщуватиметься в бік Центральної Азії, і зростаюча присутність Китаю може викликати роздратування у російських еліт, які побоюються втрати своєї значущості для регіону. Особливо це стосується контролю над сферою військового співробітництва та впливу в питаннях безпеки. Тим часом Пекін уже став головним торговельним партнером країн Центральної Азії та посилив свою присутність практично у всіх секторах регіону – від економічних до інфраструктури безпеки.

У разі заморожування війни в Україні стратегічна увага Москви зміщуватиметься в бік Центральної Азії, і зростаюча присутність Китаю може викликати роздратування у російських еліт

Починаючи з 2022 року, у низці країн Центральної Азії відбулися масові заворушення, які підкреслили масштаби загроз безпеці. Наприклад, у ніч із 17 на 18 листопада 2024 року сталася атака на табір китайського підприємства в районі Шамсіддін Шохін на таджицько-афганському кордоні, здійснена озброєними особами, які перетнули кордон з Афганістану в ущелині Зарбоз, що є частиною

заповідника Дашті-Джум, де китайська компанія проводила золотодобувні роботи.

Очевидно, що Пекін не може довірити зовнішньому акторові безпеку як своїх активів, так і робітників у регіоні, тому став активнішим у питаннях безпекового співробітництва з центральноазіатськими країнами. Ця тенденція посилюється на тлі зростаючої кількості китайських інфраструктурних проєктів і промислової присутності в регіоні.

Інструменти Китаю в регіоні

Згідно з аналітичними матеріалами про військово-технічне співробітництво Китаю з країнами Центральної Азії, Пекін активно інвестує у військову інфраструктуру, прикордонні пости, модернізацію систем безпеки і регулярні військові навчання в рамках ШОС. У Центральній Азії, наприклад, китайські компанії (Huawei, Hikvision, SenseTime) беруть участь у створенні «розумних міст», а приватні охоронні компанії, які співпрацюють з казахстанськими охоронними фірмами, допомагають захищати критично важливі об'єкти, такі як нафто- і газопровід Казахстан – Китай.

Таджицько-китайське співробітництво включає антитерористичні центри і проведення регулярних спільних антитерористичних навчань.

В Узбекистані зусилля зосереджені на співпраці в галузі захисту критичної інфраструктури, кібербезпеки, а також на підготовці кадрів.

У Киргизстані, крім спільних навчань, найактивніше в Центральній Азії свою діяльність ведуть китайські приватні охоронні компанії. Таким чином, Китай не тільки розширює свою економічну присутність, а й поступово формує мережу безпеки, яка може стати альтернативою російському впливу.

Афганістан – поле конкуренції за статус «постачальника безпеки»

Однією з найбільш явних арен, на яких Росія і Китай утверджують свої ролі в галузі безпеки, є Афганістан. Після приходу до влади руху «Талібан» регіон зіткнувся із загостренням загроз екстремізму і нестабільності. Для Москви ця ситуація – можливість підкреслити свою роль гаранта безпеки. Росія прагне використати свій вплив і

зв'язки в таких організаціях, як ОДКБ, СНД, ЄАЕС, а також ШОС і Нарада зі взаємодії та зміцнення заходів довіри в Азії, щоб запропонувати Афганістану не тільки економічні рішення, а й шляхи до регіональної інтеграції. Згідно з матеріалами Ради безпеки Росії, Москва готова допомогти Кабулу інтегруватися в регіональні блоки, а також стати «вікном» для його міжнародного визнання.

Хоча Китай офіційно не визнає «Талібан», для нього Афганістан є ключовою ланкою ініціативи «Один пояс – один шлях». Примітно, що за останні три роки двосторонні відносини значно покращилися: Пекін запрошує «Талібан» до діалогу на регіональних платформах, а також активно обговорює ситуацію в країні з міністрами закордонних справ сусідніх держав Афганістану. Останніми місяцями 2024 року спеціальний посланник Пекіна з Афганістану Юе Сяоюн здійснив дипломатичний тур до Пакистану, Туркменістану, а потім вирушив до Кабула. Крім того, відбулася низка консультаційних зустрічей між правоохоронними органами країн Центральної Азії та Китаю.

*Китай зацікавлений у
забезпеченні
торговельних і
транзитних коридорів,
доступі до ресурсів і
зниженні ризику
поширення екстремізму
на свою власну
територію*

Це відображає прагматичний підхід: Китай зацікавлений у забезпеченні торговельних і транзитних коридорів, доступі до ресурсів і зниженні ризику поширення екстремізму на свою власну територію. Для досягнення цих цілей Китай використовує широкий спектр інструментів – від фінансової підтримки до проєктів кібербезпеки, розбудови прикордонної інфраструктури, залучення приватних охоронних компаній для захисту трубопроводів і стратегічних об'єктів у Центральній Азії та Афганістані.

Одночасно Іран і Росія посилили контакти з «Талібаном», демонструючи прагнення до створення регіонального консенсусу щодо афганського питання – особливо на тлі очікувань, що повернення Дональда Трампа на посаду президента США може посилити американський тиск на регіон.

Конкуренція всередині інституційних рамок

Багатосторонні структури, такі як ШОС і формати зустрічей C5+1, стають аренами «м'якої конкуренції». У спільній заяві Путіна і Сі Цзіньпіна в травні 2024 року обидві сторони наголосили на

важливій ролі ОДКБ і СНД у забезпеченні регіональної стабільності, згадавши необхідність боротьби з тероризмом, наркотрафіком і транснаціональною злочинністю. Однак на практиці Росія і Китай прагнуть використовувати ці та інші рамки для зміцнення своїх власних позицій.

Після 1 грудня 2024 року відбулася зустріч міністрів закордонних справ Китаю та країн Центральної Азії в Ченду. Сторони домовилися дотримуватися принципу спільної безпеки, захищати мир у регіоні, боротися з «потрійним злом» (тероризмом, екстремізмом, сепаратизмом), протистояти зовнішньому втручання у внутрішні справи країн Центральної Азії та допомагати Афганістану в досягненні миру та реконструкції. Роблячи це, Пекін просуває свою модель «спільної безпеки» в регіоні, яка, хоча й риторично узгоджується з позицією Москви, насправді може будувати паралельну архітектуру впливу.

Протиріччя на горизонті

Останнім часом в експертному середовищі дедалі частіше говорять про можливе «заморожування» війни в Україні. Такий розвиток подій звільнить ресурси і час для Москви, яка зможе зміцнити свої позиції в Центральній Азії, де посилюється присутність Китаю. Деякі аналітики вважають: що надійніше Китай утвердиться в Центральній Азії та зможе покладатися на стабільний «західний фланг» у самому серці Євразії, то вища ймовірність ескалації ситуації навколо Тайваню.

*У міру ослаблення
інтенсивності бойових
дій в Україні
Центральна Азія може
стати стратегічною
ареною, де безпека є
ключовим активом*

Таким чином, у міру ослаблення інтенсивності бойових дій в Україні Центральна Азія може стати стратегічною ареною, де безпека є ключовим активом. Для Китаю регіон є майданчиком для апробації власної системи безпеки, незалежної від традиційних акторів, таких як Росія або США. Попри взаємне визнання ролі одне одного та риторику про «розділену відповідальність», реальність вказує на зростаюче структурне суперництво. ОДКБ, СНД і ШОС стають платформами для конкуренції за серця і уми центральноазіатських еліт, тоді як Афганістан є лакмусовим папірцем для оцінювання ефективності різних підходів та інструментів.

У цьому мінливому середовищі безпека в Центральній Азії перестає бути просто питанням «стабільності». Вона стає «валютою», за яку Росія і Китай набувають регіонального впливу, отримують доступ до ресурсів і контроль над логістичними каналами. Зважаючи на крайню складність поточних політичних процесів у Євразії, тактичний збіг інтересів Росії та Китаю може змінитися напруженим суперництвом. Згодом ця конкуренція може розширитися за межі сфери безпеки й охопити ширші сфери впливу, випробовуючи адаптивність стратегій кожної з держав. У цьому контексті країни Центральної Азії повинні дотримуватися збалансованої і прагматичної позиції, диверсифікуючи свої партнерства і зміцнюючи власні можливості в галузі безпеки.

Ельданіз Гусейнов

Ельданіз Гусейнов (Eldaniz Gusseinov) - позаштатний науковий співробітник Центру євразійських досліджень імені Гейдара Алієва Університету імені Ібн Халдуна (Стамбул), а також співзасновник консалтингової компанії Nightingale Intelligence International, що займається політичним прогнозуванням. Спеціалізується на європейських і міжнародних дослідженнях, приділяючи особливу увагу зовнішній політиці Європейського союзу та його взаємодії з країнами Центральної Азії, а також аналізу зовнішньополітичних процесів у Центральній Азії.

